

УДК 378.1:303:339.92

Шевчук А.В.,
д.е.н., старший науковий співробітник,
Інститут регіональних досліджень НАН України
Шевчук Л.Т.,
д.е.н., професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків
Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій

УНІВЕРСИТЕТИ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ ЯК ОПОРНІ ЦЕНТРИ ГЛОБАЛЬНОГО НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Shevchuk A.V.,
dr.sc.(econ.), senior research fellow,
Institute of Regional Researches NAS of Ukraine
Shevchuk L.T.,
dr.sc.(econ.), professor, vice rector for scientific
affairs and international contacts
Ternopil Institute of Social and Information Technologies

UNIVERSITIES THIRD MILLENIUM AS A REFERENCE CENTER OF GLOBAL SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL SPACE

Постановка проблеми. Стрімке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери висунули нові подібні вимоги до освіти та науки в різних країнах світу. Їх впровадження в реальність сьогодні стали свідченням формування глобального науково-освітнього простору. Найпотужнішими центрами продукування та дифузії інновацій і знань були університети. Саме вони повинні стати опорними центрами глобального науково-освітнього простору. Але, в сучасних умовах самі університети повинні змінитися з традиційних на прогресивні структури. Вони повинні перетворитися в університети третього тисячоліття, здатні виконувати нові системоформуючі функції, які забезпечать формування глобального науково-освітнього простору, що дозволить інтенсифікувати розвиток усіх галузей знань, насамперед економічної науки. Сказане актуалізує тему цієї публікації, яка присвячена окресленню та розв'язанню зазначеної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Євроінтеграція, за яку самовіддано боровся український народ, стала, згідно з словами Президента України, національною ідеєю країни: 15 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію. Оскільки, Угода про асоціацію передбачає приведення українських стандартів у різних сферах життєдіяльності суспільства у відповідність до стандартів ЄС, то очевидно є реальність прискорення формування Загальноєвропейського науково-освітнього простору як складової глобального науково-освітнього простору та інтеграції в нього України. У сфері науки й освіти формування єдиного глобального простору відбувається через впровадження єдиних підходів різних країн до організації науки й освіти та через визнання документів про освіту інших країн. Якщо в країнах ЄС таке впровадження здійснюється відносно синхронно, то євроінтеграція України є складним процесом, який можливий при умові дотримання країною нових вимоги до освіти та науки.

Особливості входження України в Європейський науково-освітній простір вивчалися такими вченими, як В. Андрущенко, С. Бондирєва, О. Дем'янчук, В. Журавський, М. Згуровський, І. Козловська, Н. Колісниченко, В. Кремінь, В. Куценко, С. Ніколаєнко, А. Панарін, Л. Семів, М. Степко, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, В. Шукшунів та інші. Але, в наш час недостатньо приділено уваги розвитку ядер глобального науково-освітнього простору – університетів третього тисячоліття, їх трансформації та функціонуванню як пульсарів, здатних за допомогою дифузії знань, інформації та переробці отриманих з периферійних територій зворотних зв'язків об'єднати усі країни в глобальний науково-освітній простір.

Постановка завдання. Метою цієї статті є обґрунтування необхідності трансформації найкращих університетів європейських країн і України в університети третього тисячоліття, доведення важливості першочергового поширення нової парадигми освіти в університетах нового типу, окреслення ролі університетів третього тисячоліття як центрів дифузії знань, технологій, інновацій, креативних ідей, прогресу суспільного розвитку загалом та подальшому розвитку економічної науки зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здавна освітні процеси та наукові дослідження забезпечувалися на найвищому рівні в університетах. Невипадково домінуючими структурами чи ядрами, які виступатимуть системоформуючими центрами глобального науково-освітнього простору в перспективі, будуть також університети. На жаль, останні дуже нерівномірно розміщені в глобальному просторі. Насамперед це стосується тих університетів, які визнані найкращими в світі.

Так, згідно з опублікованим у 2014 році рейтингом найкращих університетів світу, який був розроблений британським виданням Times Higher Education та інформаційною групою Thomson Reuters, перші місця посіли ВНЗ зі США та Британії. При розробці рейтингу експерти Times Higher Education використали 13 показників навчальних закладів (академічна та наукова репутації університетів, цитованість наукових публікацій, обсяги державного та приватного фінансування дослідницької діяльності університету, відношення кількості іноземних викладачів та студентів до кількості місцевих, внесок в інновації, кількість захищених дисертацій та ін.). Загалом у список найкращих ВНЗ планети за версією Times Higher Education увійшли 179 університетів з Європи, 126 - з Північної Америки, 52 - з Азії, 25 - з Океанії, 11 - з Близького Сходу і по 4 - з Південної Америки та Африки [6]. Українські університети до списку найкращих 400 ВНЗ від британського видання не увійшли. З російських університетів на 196-й позиції - Московський державний університет, а в складі третьої сотні рейтингу - Новосибірський державний університет.

Наведені дані засвідчують, що найкращі університети як ядра глобального науково-освітнього простору розміщені вкрай нерівномірно. Це означає, що сучасний глобальний науково-освітній простір є неоднорідний, несформований і не готовий виконувати новітні завдання, пов'язані з формуванням економіки знань у низці країн світу.

Для того, щоб Україна стала повноправним членом світової спільноти країн, то першою і чи не найголовнішою вимогою, пов'язаною із її входженням в глобальний науково-освітній простір, є цілеспрямований розвиток українських університетів. На 16 вересня 2014 року, згідно з опублікованим рейтингом британської компанії Quacquarelli Symonds (QS), лише шість українських університетів потрапили до списку 800 найкращих університетів світу (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка – 421 місце, Харківський національний університет імені Каразіна – 481 місце, НТУУ "Київський політехнічний інститут" – 551 місце, Сумський державний університет – 651 місце, Донецький національний університет і НТУ "Харківський політехнічний інститут" – місця наприкінці списку).

Згідно з рейтингом «Топ 200 Україна», що його традиційно представив у 2013 році Центр міжнародних проектів «Євроосвіта» за узгодженням з Міжнародною наглядовою радою, у першу двадцятку найкращих українських ВНЗ включено:

1. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»;
2. Київський національний університет ім. Т. Шевченка;
3. Харківський національний університет ім. В. Каразіна;
4. Національний університет «Києво-Могилянська академія»;
5. Національний медичний університет ім. О. Богомольця;
6. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»;
7. Національний гірничий університет;
8. Національний університет «Львівська політехніка»;
9. Національний університет біоресурсів і природокористування України;
10. Дніпропетровський національний університет;
11. Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана;
12. Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»;
13. Національна металургійна академія України;
14. Львівський національний університет ім. І. Франка;
15. Харківський національний університет радіоелектроніки;
16. Національний авіаційний університет;
17. Донецький національний університет;
18. Донецький національний технічний університет;
19. Київський національний торговельно-економічний університет;
20. Одеський національний університет ім. І. Мечникова [4].

Як бачимо, найкращі університети України також нерівномірно розподілені в просторі.

В основі функціонування більшості університетів світу, в тому числі й України, закладені традиційні моделі університетів (рис. 1).

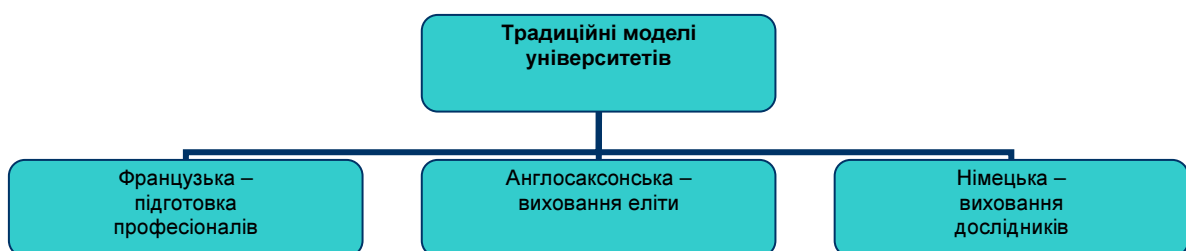


Рис. 1. Традиційні моделі університетів

Джерело: [2]

Університети, залишаючись впродовж багатьох років рушіями суспільного прогресу, накопичували вантаж рудиментних явищ, ознак і структурних особливостей, що в наш час поставило на порядок денний необхідність розробки нових моделей таких установ. Нові моделі мають відрізнитися від існуючих морфологічно, структурно, змістовно, функціонально та сприяти перетворенню існуючих університетів в університети третього тисячоліття. При цьому, університети нового типу повинні активізувати розвиток усіх галузей знань, впроваджуючи нову парадигму освіти й науки, яка активно обговорюється останнім часом світовою науковою спільнотою.

Вивчення авторами низки соціально-економічних явищ в територіальних суспільних системах – країнах, регіонах, адміністративних районах, міських і сільських поселеннях (наприклад, дослідження стану науки і освіти, вивчення закономірностей міграційних процесів, аналіз соціально-економічних полів тощо) показали, що в рамках існуючої парадигми науки практично неможливо пояснити їх сутність та закономірності функціонування. Дослідження засвідчували, що отримання нових теоретичних знань про територіальні суспільні системи як про живі соціально-економічні системи можливе лише в рамках нової парадигми науки, розробка якої особливо активізувалася в останньому десятиріччі ХХ ст. Стара парадигма, в системі відліку якої господарство досліджувалося в основному під кутом зору соціальних функцій виробничо-трудої сфери, де населення розглядалося, як правило, ізольовано від економічної діяльності і де дуже часто навіть управлінсько-організаційна діяльність тлумачилася як другорядна, не дає можливості стверджувати про територіальні суспільні системи як про живі соціально-економічні феномени і про такі елементи в їх структурі, як поля.

Зазначимо, що нова парадигма науки викристалізовується у світоглядних напрямках [7], які розробляються ученими різних галузей знань, практично, одночасно. У більшості випадків ці світоглядні напрямки знайшли своє відображення у створенні нових галузей знань з новими назвами, які претендують на загальні, універсальні основи світорозуміння [5]. Серед цих галузей знань – еніологія (Г. І. Швєбс), екогомологія (С. М. Злупко), гіперекономіка чи новітня теоретична економіка (Б. В. Прикін), економічна психологія (С. І. Долгов) та ін. Мають місце і спроби побудови універсальної парадигми науки (М. М. Некрасов). В усіх названих галузях знань простежуються подібні риси нової парадигми: гармонія між людиною та довкіллям (природним, техногенним і соціальним), визнання в структурі об'єктів, процесів, явищ наявності цільної та тонкої матерії як таких, що взаємопроникають і взаємодоповнюють одна одну. Саме завдяки цим рисам, вивчення полів, які входять, як ми вже зазначали вище, в структуру всіх земних об'єктів, є можливим в рамках нової парадигми науки.

Нова парадигма освіти й науки активно обговорюється останнім часом світовою науковою спільнотою. Окремі її положення висвітлені в у “Всесвітній декларації про освіту для всіх”, яка схвалена Всесвітньою конференцією з освіти у Джомтєні (Таїланд, 1990) та розвинені й доповнені в «Декларації з питань науки та використання наукових знань», обговореній на Всесвітній конференції з проблем глобального розвитку науки та освіти, яка була проведена під егідою Комітету з освіти, науки та культури Організації Об'єднаних Націй (UNESCO) та Міжнародної ради з науки (ISCU) (Будапешт, 1999).

Хоча у “Всесвітній декларації про освіту для всіх” визначені стратегічні орієнтири нової парадигми освіти, а «Декларація з питань науки та використання наукових знань» містить, на думку низки вчених [3], обґрунтування курсу розвитку науки на перспективу, в багатьох країнах, в тому числі й в Україні зазначені документи не одержали належного поширення. В той же час обґрунтування університетів нового типу як установ третього тисячоліття не може не базуватися на новій парадигмі освіти й науки. Проблеми створення університетів третього тисячоліття активно обговорюються науковою спільнотою [1; 3; 8; 9]. Але, окреслена проблематика є настільки новою, складною та недостатньо вивченою, що дослідження у цій сфері є перманентно потрібними й актуальними.

Безумовно, нові сучасні еколого-економічні концепції повинні лежати в основі нової парадигми науки. Класифікація цих концепцій і глибокий аналіз здійснений Л. С. Гринів у монографії “Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії” (Львів, 2001). При цьому вона зазначає, що методологічним проблемам економічної теорії крізь призму збалансованого розвитку приділяється ще недостатня увага. Поділяючи цю точку зору, наголосимо, що на особливу увагу заслуговує підхід до побудови нової парадигми науки С. М. Злупка. Він найповніше висвітлений у вибраних дослідженнях цього вченого “Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогомології” (Львів, 2001). С. М. Злупко розкриває особливості екогомології як системи знань про взаємодію суспільства і природи, як науки ХХІ століття. Він акцентує увагу на ролі екогомології у становленні національної економіки України, наголошуючи, що вічна проблема взаємодії людини та природи ще ніколи не була в такій гострій, загрозливій для людства формі, як на порозі третього тисячоліття.

Отже, екогомологія повинна відіграти та відіграє величезну роль у побудові нової парадигми науки, без чого неможливий подальший поступ української економіки у найближчій і більш віддаленій перспективі.

Очевидно, що питання розробки нової парадигми науки, яка би повною мірою враховувала нагромаджені впродовж останніх десятиліть нові знання, стоїть на порядку денному дуже гостро. На зламі тисячоліть науковці найрізноманітніших галузей знань надзвичайно гостро відчувають

необхідність зміни парадигми науки, що диктується вимогами як формування знань, так і їх передачі наступним поколінням.

Таким чином, університети третього тисячоліття зможуть отримати надійне підґрунтя для створення і повноцінний розвиток лише в умовах розробленої і визнаної нової парадигми науки і освіти.

Вперше про університети третього тисячоліття заговорили в середині 70-х років ХХ століття як про центри освіти літніх людей. Перший такий університет заснував у 1973 році в Тулузі у Франції професор соціології міжнародного права П'єр Веллас. Але такий університет був не стільки освітньою установою для літніх людей, скільки науково-дослідною геронтологічною установою, яка займалася дослідженнями процесів старості, старіння і продовження тривалості життя.

На нашу думку, П. Веллас справедливо називав такі установи університетами третього тисячоліття, оскільки їх основним завданням є наукові дослідження, на результати яких очікує кожна людина на Землі.

В польських університетах для людей похилого віку виділяються такі важливі освітні цілі навчання, як попередження старості (подолання негативних ознак старіння за допомогою формування відповідної віку фізичної та психічної активності), підготовка до пенсії (освоєння психології та філософії життя), активізація громадської діяльності (участь у благодійних акціях, усвідомлення важливості альтруїзму) [8, с. 109].

Але, подібні цілі важливі для всіх вікових груп населення. Адже кожний хоче жити не просто довго, але і повноцінно та щасливо. Отже, університети третього тисячоліття, орієнтовані на людей старших вікових категорій, повинні розглядатися насамперед як центри трансферу біологічних, освітніх, соціальних та інших технологій, які потрібні не тільки людям похилого віку, але й широким верствам населення.

Це засвідчує про те, що зведення завдань таких університетів тільки до поліпшення умов життя людей похилого віку, як на цьому наголошують окремі вчені [6, с. 104-106], є неправомірним. Не можна однозначно погодитися і з тим, що університети третього тисячоліття є тільки освітніми установами або навчальними центрами для літніх людей віком від 40 до 80 років, як на цьому наголошують російські вчені [1].

Не можна також розглядати університети третього тисячоліття тільки як навчальне товариство людей з розвиненим бажанням активно включатися в життєдіяльність суспільства. Завдання таких університетів значно ширші. Не випадково в створенні таких університетів у різних країнах, як і, наприклад, в Україні, займалися інститути геронтології. Адже, ці інститути не тільки розробляли спеціальні програми навчання для літніх людей за різними напрямками, але й вивчали можливості осіб у такому віці освоювати ці програми та в такий спосіб продовжити соціальне й біологічне життя.

Зазначимо, що в науковій літературі університети третього тисячоліття розглядаються і як центр дифузії технологічних інновацій до економічних суб'єктів. Як правило, в такому випадку йде мова про трансформацію сучасних університетів в структури нового типу. При цьому обов'язковою вимогою є удосконалення навчального процесу в них за рахунок впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, поліпшення, розширення й оновлення організаційної структури університетів за допомогою створення додаткових ланок, зокрема таких, як бізнес-інкубатори, які надають комплекс послуг (бухгалтерських, юридичних, консалтингових, інформаційних, орендних, адміністративно-технічних) новостворюваним підприємницьким суб'єктам на сприятливих умовах з метою адаптації їх до умов ринкової кон'юнктури, здійснюють навчання кадрового потенціалу для таких суб'єктів тощо.

Принципи функціонування бізнес-інкубаторів розроблені ще на межі ХІХ-ХХ століть у США, де у 1959 р. був створений перший сучасний бізнес-інкубатор – Batavia Industrial Center. В наш час успішними є американська, європейська та азійська моделі бізнес-інкубаторів [10]. Бізнес-інкубатори як структурні утворення університетів у розвинутих країнах є ефективним інструментом розвитку підприємницького середовища, потужним детермінантом активізації інноваційної діяльності у різних видах економічної діяльності, ядрами дифузії інноваційних знань, технологій, креативних рішень і пропозицій, а також сучасних кадрів, підготовлених за найновішими методиками.

В Україні створено біля 70 бізнес-інкубаторів, значна частина яких функціонує як структурні ланки університетів. Лише приблизно півтора десятка з них є успішно діючими, серед яких "Львівська політехніка", "Харківські технології та ін. Але, ефективність їх функціонування є відносно невисокою, що обумовлено суспільно-політичною і соціально-економічною ситуацією в Україні.

Сказане дозволяє наголосити на тому, що які б завдання не вирішував той чи інший університет третього тисячоліття, на яку б сферу він не орієнтувався, завжди основною метою його функціонування буде продукування придатних для розвитку науки, освіти й економіки інновацій, креативних рішень й інструментів та новітніх технологій. Тому, університет третього тисячоліття, в нашому розумінні, - це багатофункціональний центр - джерело найрізноманітніших галузей знань, інновацій, креативних рішень, культурних і духовних надбань з розвинутою системою їх поширення до цільових аудиторій споживачів.

Враховуючи те, що вже зараз відбувається активне використання інноваційних технологій навчання [2], наголошуємо, що університет третього тисячоліття – це установа, де постійно повинні продукуватися й використовуватися такі технології.

Підсумовуючи сказане, можемо зробити висновок, що концептуальна інноваційна модель університету нового типу повинна мати такий вигляд (рис. 2).

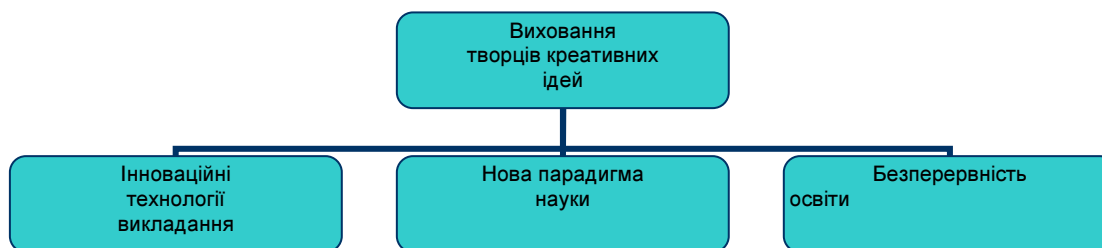


Рис. 2. Модель університету третього тисячоліття

Джерело: власна розробка

Зазначимо, що модель дослідницького університету, яка зараз так активно обговорюється науковою спільнотою України, може розглядатися як прототип моделі університету третього тисячоліття.

Висновки з даного дослідження. Не викликає сумніву необхідність прискорення розробки нової парадигми науки і освіти, без чого неможливо створити університети третього тисячоліття. Оскільки такі університети мають стати центрами дифузії знань, технологій, інновацій, креативних ідей для різних цільових аудиторій населення, важливість поставленого перед вченими і практиками завдання є очевидною. Адже, саме університети третього тисячоліття, ставши ядрами формування глобального науково-освітнього простору, мають забезпечити подальший прогрес суспільного розвитку. Особливу увагу університети третього тисячоліття повинні приділити подальшому розвитку економічної науки як системи знань про особливості господарювання на Землі, яку нинішнім поколінням потрібно зберегти для нащадків.

Література

1. Агапова О. В. Образование пожилых. Руководство практической работы / О. В. Агапова, Т. М. Кононыгина. – Орел : Издательство НП Редакция газеты «Орловская правда», 2001. – 32 с.
2. Балацька Л. Інноваційні технології навчання у вищому навчальному закладі / Л. Балацька, В. Козубай // Вісник Технологічного університету Поділля. Соціально-гуманітарні науки. - 2002. - № 2. - Ч. 2. - С. 165-168.
3. Глобальна спрямованість науки третього тисячоліття [Фірстов С., Левіна Д., Чернишов Л., Коміренко Р.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://librar.org.ua/sections_load.php?s=general_scientific_knowledge&id=8
4. Куди йти вчитися: в Україні склали рейтинг найкращих університетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2013/06/03/kudy_yty_vchytysya_v_ukrayini_sklaly_reytynh_naykraschykh_universytetiv
5. Прыкин Б. В. Новейшая теоретическая экономика. Гиперэкономика (концепции философии и естествознания в экономике) / Б. В. Прыкин. – М. : “Банки и биржи”; Издательское объединение “ЮНИТИ”, 1998. – 446 с.
6. Рейтинг найкращих ВНЗ світу: знову без України / Інформація від 2 жовтня 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/science/2014/10/141002_world_university_rankings_vs
7. Філософський словник / [Під ред. В. І. Шинкарука]. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
8. Czerniawska O. Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii / O. Czerniawska. - Łódź, 2007. - S. 118-141.
9. Vellas P. La recherche et les Universites du Troisième age / P. Vellas // Gerontologie et Societe. - 1990. - № 55. - S. 104-106.
10. The History of Business Incubation [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbia.org/resource_library/history.

References

1. Agapova, O. V. and Kononyhina, T. M. (2001), *Obrazovanie pozhilykh. Rukovodstvo prakticheskoy raboty* [Education elderly. Manual of practical work], Izdatelstvo NP Redaktsiia gazety «Orlovskaiia pravda», Orel, Russia, 32 p.
2. Balatska, L. and Kozubai, V. (2002), “Innovative learning technologies in higher education”, *Visnyk Tekhnolohichnoho universytetu Podillia. Sotsialno-humanitarni nauky*, no. 2, part 2, pp. 165-168.

3. Firstov, S., Levina, D., Chernyshov, L. and Komirenko, R. (2013), "Global science focus of the third millennium", available at: http://librar.org.ua/sections_load.php?S= general_scientific_knowledge&id=8
4. Kudy yty vchytysia: v Ukraini sklaly reytnyh naykrashchykh universytetiv. [Where to go to study in Ukraine has ranked the top universities], available at: http://tvi.ua/new/2013/06/03/kudy_yty_vchytysya_v_ukrayini_sklaly_reytnyh_naykrashchykh_universytetiv
5. Prykin, B. V. (1998), *Noveyshaia teoreticheskaia ekonomika. Giperekonomika (kontseptsii filosofii i estestvoznaniia v ekonomike)* [Recent theoretical economics. Giperekonomika (concepts of philosophy and science in the economy)], "Banki i birzhi"; Izdatelskoe obiedinenie "YuNITI", Moskva, Russia, 446 p.
6. Reytnyh naykrashchykh VNZ svitu: znovu bez Ukrainy / Informatsiia vid 2 zhovtnia 2014. [Rating 5 best universities in the world: again without Ukraine / Info on October 2, 2014], available at: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/science/2014/10/141002_world_university_rankings_vs
7. Shynkaruk, V. I. (1986), *Filosofskiy slovnyk* [Philosophical Dictionary], Holov. red. URE, Kyiv, 800 p.
8. Czerniawska, O. (2007), *Drogi i bezdroża andragogiki i gerontologii* [Roads and wilderness andragogy and gerontology], Łódź, pp. 118-141.
9. Vellas, P. (1990), "La recherche et les Universites du Troisième age", *Gerontologie et Societe*, no. 55, pp. 104-106.
10. The History of Business Incubation, available at: http://www.nbia.org/resource_library/history

УДК 332.336

Павлов К.В.,
д.э.н., профессор, зав. кафедрой экономики и управления
НОУ ВПО «Камский институт гуманитарных и инженерных технологий»

ОСОБЕННОСТИ МОДЕРНИЗАЦИИ СТАРОПРОМЫШЛЕННЫХ РЕГИОНОВ РОССИИ

Pavlov K.V.,
dr.sc.(econ.), professor, head of department of economics
Kamsky Institute of Humanitarian and of Engineering Technologies

THE PECULIARITIES OF MODERNIZATION OF OLD INDUSTRIAL REGIONS IN RUSSIA

Постановка проблемы. Российская Федерация по занимаемой площади является самой большой страной мира – ее территория составляет одну восьмую часть земной суши. Этим в значительной степени объясняется тот факт, что в состав нашей страны в настоящее время входит 85 субъектов Российской Федерации. Ни у какой другой страны в мире нет такого количества входящих в нее крупных регионов (для сравнения, США, также являющиеся одной из наиболее крупных по территории стран мира, состоят из 50 штатов и одного Федерального округа Колумбия). Российские регионы к тому же отличаются большим разнообразием природно-климатических, экологических и хозяйственных условий их функционирования и развития.

Определенную часть субъектов Российской Федерации можно отнести к группе старопромышленных регионов. Так, в нашей стране к этой группе, как правило, прежде всего относят уральские регионы, в которых, начиная с XVII века, династия Демидовых сумела организовать крупномасштабное промышленное производство в машиностроительной и металлургической областях. Европейский Север России также можно отнести к группе старопромышленных регионов. Однако генезис формирования хозяйственной системы в регионах зоны Севера европейской части России несколько иной, чем в регионах Урала и Предуралья, что в значительной мере объясняется близостью северных регионов страны к Северному Ледовитому океану и северным морям: Белому, Баренцеву и Карскому. Так, например, становление и развитие системы экономических отношений на территории современной Архангельской области в значительной мере обусловлено функционированием Архангельского морского торгового порта, который, по существу, является «воротами» для освоения богатств Арктики, что крайне актуально в обозримой перспективе в связи с открытием огромных природных ресурсов, содержащихся в недрах этого стратегически важного региона. Процесс модернизации в различных старопромышленных регионах также будет отличаться существенной спецификой. В этом заключается сущность рассматриваемой проблемы.

Анализ последних исследований и публикаций. Различными проблемами социально-экономического и экологического развития конкретных старопромышленных регионов на